

РОЛЬ ЖІНКИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1918–1939 рр.) У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

Волошин О. Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Дрогобич, Україна

Розглянуто значення жінки у формуванні здоров'я молодого покоління на західноукраїнських землях (1918–1939 рр.). Розкрито теоретико-методологічні підходи в їх діяльності, які формують у молодого покоління свідому мотивацію щодо збереження індивідуального здоров'я. Проаналізовано валеологічні цінності, які є найважливішими для молоді, оскільки вона найлегше адаптується до змін у способі життя і саме від неї залежить майбутнє країни. Визначено особливості впровадження набутих ними знань у сучасний освітній процес.

Ключові слова: здоров'я, молодь, жінка, валеологічні цінності, західноукраїнські землі (1918–1939 рр.).

Рассмотрено значение женщины в формировании здоровья молодого поколения на западноукраинских землях (1918–1939 гг.) Раскрыты теоретико-методологические подходы в их деятельности, которые формируют у молодого поколения сознательную мотивацию по сохранению индивидуального здоровья. Проанализированы валеологические ценности, которые являются важнейшими для молодежи, так как она легче адаптируется к изменениям в образе жизни и именно от нее зависит будущее страны. Определены особенности внедрения приобретенных ими знаний в современный образовательный процесс.

Ключевые слова: здоровье, молодежь, женщина, валеологические ценности, западноукраинские земли (1918 – 1939 гг.)

The role of women in shaping the health of the young generation in Western Ukraine (1918–1939 years). Theoretical and methodological approaches are solved in their activities, which form motivation of young generation conscious to preserve individual health. Valeological values are analyzed which are important for young people, because it is easier to adapt to changes in the lifestyle for youth and, what is more important, young people influence on the country's future. The features of the implementation of acquired knowledge in their current educational process are determined.

Key words: health, youth, woman, valeological values, western lands (1918–1939 years).

Постановка проблеми. Вивчення документів і матеріалів 1920–1930-х рр. переконує, що важливим напрямом у формуванні змісту валеологічної освіти було визначення обсягу гігієнічних знань серед жінок-селянок, діяльність жіночих організацій у сфері валеологічної освіти, охорони життя і здоров'я. Велика частка у валеологічному вихованні, а саме у втіленні в життя основних засад здорового способу життя, належала жінкам, які були задіяні у справі видавництва преси, створенні різних організацій. У педагогічній галузі вони поширювали завдання родинного виховання на виховно-освітні установи.

Аналіз досліджень та публікацій. Валеологічні принципи твердо відстоювали на західноукраїнських землях жінки, які дбали про життя та здоров'я майбутнього українського народу — дітей. У діяльності жінок тут визріли й утвердилися ідеї гуманізму, близькі до проблем і потреб сучасної «педагогіки здоров'я», які передбачають відродження культу здоров'я і фізичної краси людини, гармонійного розвитку людини та суспільства. Утвердження соціального статусу жінки, поліпшення умов її життя, збереження та зміцнення здоров'я задля виконання функцій материнства й виховання дітей виступають важливою складовою теорії та практики національного культурно-освітнього руху.

Мета статті — теоретично обґрунтувати та виокремити роль жінки на західноукраїнських землях (1918–1939 рр.) у формуванні здоров'я молоді.

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний метод вивчення архівних, бібліотечних фондів, каталогів, періодичної преси, описів, бібліографічних видань; інтерпретаційно-аналітичний (концептуальний аналіз відповідної науково-педагогічної

літератури з використанням інтерпретації, систематизації та узагальнення); теоретичне

♥ Волошин О. Р., 2013

узагальнення та порівняння опрацьованих матеріалів для формування висновків та окреслення можливостей використання історичного досвіду на сучасному етапі.

Завдання дослідження:

1. Виявити вплив жінки на західноукраїнських землях (1918 – 1939 рр.) у формуванні здоров'я молоді.

2. Дослідити, проаналізувати та узагальнити її діяльність через тогочасні громадські організації, товариства, пресу, шляхом самоосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1934 року в Івано-Франківську відбувся Конгрес Українського Жіноцтва, який у своїй резолюції констатував, що стан здоров'я молоді на західноукраїнських землях низький, що веде до занепаду духовних, моральних, фізичних сил і денаціоналізації. Причиною такого стану є політичні умови, які склалися на цих землях. Тому конгрес рекомендував українському жіноцтву взяти опіку над державними школами, в яких навчаються українці. Конгрес пропонував створювати батьківські гуртки, знайомити батьків та їх дітей з основами здорового способу життя та пропагувати їх через засоби масової інформації, організовувати бібліотеки, світлиці, читальні, проводити курси по збереженню здоров'я. Виступаючи на Першому Українському Педагогічному Конгресі, С. Гайдучок підкреслював необхідність навчатися гігієни до певного віку тільки практично [3, с. 26], а також надавав важливу роль у набутті гігієнічних навичок дітям дошкільного періоду. Він зазначав, що у християнських звичаях та обрядах закладені гігієна праці, харчування, відпочинку, які дозволяють виробляти значущі для виховання тіла і душі якості характеру — врівноваженість, оптимізм, послідовність, відповідальність, точність, надійність. У гартуванні характеру П. Біланюк радив «протиставити силі чорних думок і гнітючих почувань — силу світлих думок і благородних почувань».

Західноукраїнські культурно-освітні й педагогічні діячі займалась посиленням контролю за дотриманням гігієни, домагалися запровадження гігієни як окремого навчального предмета в державних і приватних школах, подібно до «всіх культурних народів світу». Ними пропонувалися цікаві форми викладання гігієни молодшим школярам. Це оповідання, казки про життя рослин, тварин, із яких діти отримували знання про гігієнічні норми, правила, усвідомлювали переваги здорового способу життя.

Серед засобів інтелектуального розвитку жінок громадські діячі найважливішим визначили самоосвіту, яка мала здійснюватися передусім через читання «пожиточної» (тобто корисної) літератури. При цьому самоосвіта розглядалася не як самоціль: здобувши відповідні знання, члени товариств мали «з'ужиткувати» їх для розширення «суспільно-образуючої» праці серед своїх «неорганізованих» посестер. Наприклад, у 1929 р. видана книжка «Як добути красу і заховати молодість та здоров'я» О. Заклинської, в якій містилися поради щодо раціонального харчування, дотримання гігієни тіла, праці та дому. За переконанням педагога, природними й загальними методами збереження здоров'я є повітря, сонце й вода, тому відомості про «користування» ними слід подавати дітям якомога раніше — вже у дошкільному віці [5, с. 94].

Західноукраїнський педагог К. Малицька ще на початку ХХ ст. обґрунтувала потребу заснування окремих «жіночих» читалень, де б неосвічена жінка-селянка відчувала себе «свобіднішою», змогла «пороговорити про ближше торкаючі її справи»: виховання дітей, особисту й домашню гігієну, раціональне й правильне харчування тощо [6, с. 7].

Силами громадських організацій, по-перше, створювалися «санітарні пункти», які покликані консультувати населення, і, по-друге, організовувалися підбір і «вишколення» (переважно короткостроковими курсами) та скеровувалися для роботи в них «обізнаних», тобто «гігієнічно» підготовлених осіб, насамперед із числа жінок-випускниць українських приватних навчальних закладів, працевлаштування яких було обмеженим. Робився акцент

на потребі створення «гігієнічних осередків» у селах регіону, оскільки сільські жителі становили більше 90% населення на західноукраїнських землях.

Аргументи та поради щодо заснування «гігієнічних осередків», змісту і форм їхньої роботи найбільш повно викладені в статті С. Парфанович «Як уладити на селі гігієнічний осередок?». Потребу гігієнічних осередків С. Парфанович мотивувала передусім браком «освідомлення» селян у ділянці гігієни, що, у свою чергу, зумовлює «брак лікарської чи гігієнічної помочі», стає причиною зростання захворювань і високої смертності, особливо серед дітей. Обмеженість державної медичної допомоги, відсутність виховної та профілактичної роботи оздоровлення сільського побуту з боку держави змусила автора аналізованої публікації окреслити план праці в цьому напрямі українських «інтелігентних сил», об'єднаних у громадські товариства («Союз українок», «Сільський господар», що гуртував домашніх помічників, ознайомлював їх із валеологічними основами (гігієною та правильністю ведення домашнього господарства, раціонального харчування), «Відродження»). Крім того, С. Парфанович вважала за доцільне відкривати в селах «порадні» для матерів і немовлят, амбулаторії, аптеки.

Така цілеспрямована й систематична праця розглядалася науковцем, як важлива загальнонаціональна справа, участь у ній — не тільки справою честі, але й обов'язком української інтелігенції, результати якої систематично висвітлювалися на сторінках тогочасних західноукраїнських часописів. Так, найпопулярніший український часопис «Жіноча доля», призначений для жінок, «виявився своєрідним методичним посібником з валеологічного та гігієнічного виховання, охорони здоров'я дітей і жінок-матерів та формування в них основних засад здорового способу життя [1, с. 112]. Для жінок-селянок з 1932 р. «Жіноча Доля» видавала окремий додаток, — двотижневик «Жіноча Воля», призначений головному хатньому господарству селянки, а для дівчат — (з 1934 року) місячник «Світ Молоді».

Особливе місце серед багатопланових видань, до яких мав відношення Союз українок, займає часопис «Жінка: Орган центрального українського жіночого товариства «Союз українок» у Львові», який ставив собі за мету поглибити ідеологію українського жіночого руху та сприяти тісній співпраці жіночих сил. Окрім «Жінки», жіночий видавничий кооператив Союзу українок у Львові видавав у 1938–1939 рр. популярний часопис «Українка», який мав на меті допомагати «у кожній життєвій справі, кожній хатній і господарській роботі» (1938. – Ч. 1). Протягом 1931 — 1939 рр. у Львові виходив часопис «Жіночий голос» — офіційний орган Союзу Українських працюючих жінок «Жіноча громада», який, ставши самостійним виданням, поставив собі завдання «бути зв'язковим між жіночими громадами і неорганізованим поки що жіноцтвом, нести освіту в широкі ряди не тільки в старім краю, але й за кордоном» (1937. – Ч. 178). У 1931–1932 рр. чернівецький журнал «Самостійна думка» видавав додаток «Самостійна думка Української Матері», який допомагав у хатніх і господарських справах. Плеканню домашньої культури, яка була на той час чи не найголовнішою структурою в розвитку валеологічної освіти, був присвячений журнал «Нова Хата» (1925–1939) та газета «Світ дитини» з ілюстрованими статтями, які спричинилися до поширення народного мистецтва, народних звичаїв та обрядів, через які проходила пропаганда здорового способу життя серед дітей та молоді, особливо в міському побуті. Вони мали на меті розвивати українське народне мистецтво і «спопуляризувати його настільки, щоби воно стало необхідним у нашому щоденному житті, а не лише від свят».

Таким чином, у цих часописах друкувалися статті, у яких порушувалися основні валеологічні питання (боротьба з такими соціальними недугами, як туберкульоз, алкоголізм), рекомендовалися методи й способи запобігання інфекційним захворюванням, давалися поради щодо раціонального харчування, фізичного виховання дітей дошкільного та шкільного віку, обговорювався стан гігієни праці, школи й дому.

Ідеї засвоєння молодими людьми необхідності здорового способу життя та формування потреби жінки у повноцінній освіті, забезпечення умов для здобуття нею

професії, зростання матеріального добробуту сім'ї, прилучення до соціально-культурного та економічного розвитку краю знайшли відображення у матеріалах зборів, з'їздів. Для Н. Кобринської ідея рівності чоловіків і жінок виявлялася не у наслідуванні чоловіків, а пов'язувалася з твердою переконаністю в необхідності жіночої освіти, яка передбачала б підготовку до професійного зростання, забезпечення здорового способу життя своїх дітей.

Актуальними видаються, на наш погляд, статті І. Блажкевич, у яких вона подавала детальні «інструкції» матерям щодо вбереження дітей від інфекційних захворювань, наголошувала на потребі «започаткувати» нарешті «подавання» їжі кожному члену родини (замість «теперішньої негігієнічної спільної для цілої родини миски»), радила уникати в процесі «гостин» алкогольних напоїв [2, с. 33]. Вважаючи одним із головних завдань валеологічну освіту молоді, вона пропонувала створити «новітню школу», в якій гігієнічне виховання займало б провідне місце. У відповідь на це редакція часопису «Рідна школа» у 1934 р. запровадила спеціальну рубрику «Гігієна дому й школи», яку вели фахові лікарі — члени Українського гігієнічного товариства.

За переконанням І. Блажкевич, «новітня школа» повинна: а) стерегти дитину перед шкідливими наслідками перебування у шкільних мурах і надмірної праці мозку в часі збільшеного фізичного росту; б) вчити ... гігієнічних навичок, що мають на ділі збільшити відпорність організму дитини перед хворобами; в) розвивати в дитині фізичну силу, зручність і відвагу».

Чимало місця на сторінках журналу відводилося проблемам невідповідності шкільних приміщень санітарно-гігієнічним вимогам, що веде до погіршення здоров'я серед молоді. Необхідно звернути увагу на думки-поради редакції «Рідної школи»: «шкільний будинок має бути відповідно положений, у ньому добре освітлені великі шкільні салі, широкі коридори, відповідні лавки, подвір'я для забав і гри»; у кожній школі санітарним станом має опікуватися лікар; періодичні лікарські огляди мають стати систематичними й запобігати поширенню інфекційних недуг, збереженню здоров'я; поруч із лікарями до поширення «гігієнічних засад» великою мірою мають прилучатися вчителі (саме завдяки їм народна школа «може стати осередком пропаганди гігієнічних гасел, валеологічної освіти та здорового способу життя серед загалу населення»). При цьому засобами, якими «защипляється в душу дитини привички, що їх далеко трудніше впоїти в дорослу людину», вважалися регулярна перевірка вчителями «чистоти тіла школярів,... увага на правильне сидження дітей у лавці при писанні, рисуванні, відповідні думки — сентенції й написи» у шкільних коридорах.

У 1920-х–1930-х рр. розширюється й спектр діяльності дошкільного товариства «Українська захоронка». Поруч із відкриттям нових дошкільних закладів воно виступило ініціатором заснування сезонних «вакаційних півосель» [8, с. 18], опікунчо-виховних інституцій, орієнтованих на канікулярний відпочинок учнів й охорону здоров'я дошкільників, які сприяли розвитку валеологічної освіти та були призначені для оздоровлення і виховання дітей міської бідноти в літній час. Наприклад, у 1933 р. у Львові діяло шість півосель для дітей від 3 до 14 років. Ознайомившись з їхньою роботою, К. Малицька зауважила, що товариство «Українська захоронка», передусім його тодішній керівник С. Ракова, зробило «величезну» справу: впродовж шести тижнів харчувало близько 500 найбідніших українських дітей, що дало їм змогу розкошувати «серед живої природи», сприяло фізичному й моральному загартуванню. Аналогічні «оздоровчі» функції на західноукраїнських землях виконували заклади «канікулярного» відпочинку школярів, засновані «Товариством вакаційних осель» під керівництвом відомого педагога й громадської діячки М. Білецької та товариством «Союз українок».

Таким чином, «суцільна охорона людської одиниці», насамперед жінки-матері й дитини, особливо гостро виявилася в організованій діяльності жіноцтва міжвоєнного періоду і знайшла відображення у змісті роботи «Союзу українок», яке було на західноукраїнських землях найбільшою жіночою організацією, та Українського крайового

товариства охорони дітей і молоді, у яких «висунулися на перше місце українські жінки» [2, с. 17].

Зберігаючи віковічні традиції щодо збереження здоров'я, тогочасна інтелігенція намагалася шукати нові засоби і форми організаційної роботи, звернувшись до запозичень найбільш популярних тогочасних систем, адаптуючи їх до своїх умов або створюючи власні. Тому в цей період швидко поширюється валеологічна діяльність організацій «Сокіл», «Пласт», «Січ», «Луг», «Каменярі», які пропагували здоров'я, здоровий спосіб життя. Важливими установами для піднесення духовного та фізичного рівня життєдіяльності народу вважалися читальні «Просвіти».

Розвиток валеологічної освіти з позиції гігієнічної науки та санітарної практики тісно пов'язаний з діяльністю українських лікарів. Пропагандистом гігієнічних навичок у 1918–1939 рр. був Є. Озаркевич, який у 1912 р. почав видавати у Львові перший україномовний медичний журнал «Здоров'я», у якому опублікував такі праці: «Голод і голодові недуги», «Гігієна різних занять», цикл праць з особистої гігієни, шкільної гігієни, які складали основу здорового способу життя, виступав як засновник і директор «Народної лічниці». Учений ініціював проведення протиепідемічних заходів санітарною службою «Державна служба здоров'я», яка в кожному воєводстві мала санітарних лікарів, до завдань якої входили евакуація інфекційних хворих, проведення дезінсекції і дезінфекції, контроль за харчовими об'єктами і водопостачанням. Крім того, у Львові функціонував Інститут гігієни, який проводив протиепідемічну роботу. Уся діяльність Є. Озаркевича була практичним втіленням валеологічної освіти краю [4, с. 125].

Висновок. Отже, історично так склалося, що західноукраїнські землі (1918–1939 рр.) стали своєрідним епіцентром національно-культурного відродження, при цьому роль жінки у формуванні здоров'я молоді була значущою, вона здійснювалася шляхом змістового забезпечення гігієнічного руху, можливостей засвоєння гігієнічних знань і санітарної практики, які були важливими ланками валеологічної освіти. Становлення інтересу до здоров'я молоді на західноукраїнських землях (1918–1939 рр.) на сучасному етапі має виховний характер. Крім пізнавальних і виховних заходів, є й інші, до реалізації яких слід підходити творчо. Це вимагає подальшого ґрунтовного проведення досліджень із цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блажкевич І. Безалькогольні забави в читальнях / І. Блажкевич // На новий шлях. Альманах «Жіночої Долі». — Коломия. — 1926. — С. 112–113.
2. Блажкевич І. Культурна людина: наука для старших, а особливо для молодих про те: як жити з людьми — як поводитися в гостях, на вулиці, в читальні і товаристві, як одягатися і держати чистоту — як працювати для громади / Іванна Блажкевич. — Львів: Накл. «Самоосвіти», Відділ суспільного виховання. — Ч. 4, 1927. — 32 с.
3. Гайдучок С. Фізичне виховання українського народу / С. Гайдучок // Сокільські вісти. — 1935. — Ч. 3–6. — С. 7–29.
4. Ганіткевич Я. Озаркевич Є. Праці / упор. Ярослав Ганіткевич, Павло Пундій; під заг. ред. Я. Ганіткевича // — Львів: Каменярі, 1999. — 304 с.
5. Заклинська О. Як добути красу і заховати молодість та здоров'я. / О. Заклинська // Нові книжки. — Львів: Весна, 1929. — 194 с.
6. Малицька К. Жіноцтво — і справа виховання / К. Малицька // Діло. — 1922. — Ч. 29. — 7 жовтня. — С. 7.
7. Конгрес українських жінок Підкарпаття // Народна воля. — 1934. — Ч. 70. — С. 2.
8. Стечишин С. Жінка дома й поза домом / С. Стечишин // Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі» на звичайний рік 1927. — Коломия, 1926. — С. 17–20.